

SOCIALDEMOKRATERNE FORMER FREMTIDEN

Arbejdsprogram vedtaget på Socialdemokratiets kongres - september 1973

INDHOLD:

Perspektivet	3
Sikkerhed og afspænding	5
Solidaritet med udviklingslandene	6
Vor Europapolitik	7
Samfundsplan en nødvendighed	9
Miljøbeskyttelse og forureningsbekæmpelse	14
Forskning for samfundet	16
Uddannelsen - et instrument for lighed	17
Gode boliger til alle	20
Trafikpolitik	23
Erhvervsliv og samfund	24
Et konkurrencedygtigt landbrug og fiskeri	25
Forbrugerbeskyttelse	27
Fornyelse i arbejdslivet	28
Videre frem i familie- og socialpolitikken	31
Moderne retsopfattelse	35
Kultur i en social sammenhæng	37
Folkekirken - folkets kirke	41
Skattereformen må føres videre	42
Slutning	44

Perspektivet

Vi er endnu kun ved begyndelsen af 70'ernes politik, som socialdemokraterne i 1969 trak hovedlinierne op for i programmet »Det nye Samfund-70'ernes politik«. En stor del af den politik partiet forpligtede sig til er allerede gennemført. Men der er endnu mange uløste opgaver, før vore planer for 70'erne er realiseret.

Kongresprogrammet udpeger de vigtigste opgaver og krav.

De grundlæggende synspunkter på udviklingen i 70'ernes Danmark er fortsat:

Forandringer i samfundet - ikke mindst på grund af produktionsteknikkens udvikling - sker hurtigere og er større end nogensinde før.

Den stærke økonomiske vækst har vist, at det vil være nødvendigt stærkere at planlægge udviklingen, så den bliver til gavn for den enkelte, i den samlede velstands-stigning må foruden den økonomiske fremgang indgå faktorer som trivsel, miljø og forureningsbekæmpelse, der alle udgør væsentlige led af det moderne velfærdssamfund.

Vi må mere bevidst bruge vor politiske indflydelse til at lede udviklingen efter disse retningslinier. Ellers risikerer vi at ende i et menneskefjendtligt produktionssamfund uden menneskelig lykke.

Planlægning er en nødvendig forudsætning for frihed, social tryghed og en retfærdigere fordeling. Vi står midt i en udvikling, der giver os flere muligheder og tilbud, end nogen tidligere generation har haft. Det er socialdemokraternes synspunkt, at alle mennesker er lige værdige og bør have lige adgang til at udfolde deres evner og til at eje samfundets værdier. Vi må derfor afvise, at kampen for en øget lighed skulle føre til ensretning og mindre frihed.

Tværtimod vil en mere ligelig fordeling af indkomster og formuer og dermed indflydelse kunne frigøre skabende kræfter, politisk og økonomisk. Det vil gavne samfundet, fordi alle grupper herefter vil få lige mulighed for frit at kunne udfolde deres evner og anlæg. De uens forudsætninger skal ikke bestemme det enkelte menneskes udvikling.

Denne lighedsbetragtning tilsigter at fastholde og udbygge et stærkt samfunds muligheder for at sikre de svagest udrustede gode levevilkår og holde private magt-koncentrationer og særinteresser i ave. Derfor ønsker socialdemokraterne en grundlæggende reform af arbejdslivet med udgangspunkt i gennemførelsen af lønmodtagernes medejendomsret. Ad denne vej skabes en løftestang for demokrati på arbejdspladserne og en kollektiv fondsdannelse, som kan bremse og afbalancere de private kapitalkoncentrationer. Det offentlige medvirken har været en nødvendig forudsætning for skabelsen af den menneskelige og sociale tryghed, som altid har været et hovedmål for socialdemokraterne. Vi vil kraftigt afvise alle angreb på velfærdssamfundet. Den vækst, der i de senere år er sket i den offentlige sektor - såvel her i landet som i andre lande - rejser imidlertid kravet om en stærkere og mere målbevidst plan-lægning og styring af den offentlige sektors udvikling inden for samfundsøkonomien. Denne styring skal forenes med kravet om mere medbestemmelse og medindflydelse for det enkelte menneske, så det får bedre mulighed for at præge udviklingen. Derved opnår den enkelte også en bedre forståelse af det, der foregår, og som kan føre til større anerkendelse af, at der er et behov for de offentlige indkomster til de formål, hvortil de anvendes. Det moderne samfunds problem bliver derfor at forene behovet for en stærkere centraliseret styring på en række områder med den stadig voksende nødvendighed af at drage borgerne med ind i beslutningerne således, at den enkelte i et lokalt fællesskab bliver medansvarlig for løsningen af dagligdagens problemer. Skal det dobbelte formål imødekommes, stiller det helt nye krav til det administrative og politiske system. Den mest afgørende ændring i det politiske liv i den 4-års periode, der er forløbet siden socialdemokraternes kongres i 1969, er, at kravet om nærdemokrati er vokset vældigt stærkt. Flere og flere giver deres aktive tilslutning til kravet om selv at være med i beslutningerne. Derfor er det vigtigere end nogensinde at oplyse om, hvad socialdemokraterne vil og gøre det på en måde, som er til at forstå. Reformerne og deres virkeliggørelse må ikke overlades til eksperter eller drukne i bureaukrati. Socialdemokraterne peger i dette program på forslag til løsning af disse problemer. Vi appellerer til en forstærket indsats for at skabe bred forståelse i befolkningen for næste etape af 70'ernes politik.

Sikkerhed og afspænding

Fred og afspænding skal fortsat være målsætningen for dansk udenrigspolitik, der aktivt må virke for,

- at styrke nationernes samarbejde inden for rammerne af De Forenede Nationer og derved tilstræbe dannelsen af et internationalt retssamfund med social retfærdighed,
- at støtte de europæiske afspændingsbestrebelse gennem en aktiv indsats for gennemførelsen af en eller flere konferencer for sikkerhed og samarbejde i Europa,
- at medvirke til samtidige, gensidige og afbalancerede troppereduktioner i Europa på en sådan måde, at der ikke blot sker en flytning af tyngdepunkterne fra Centraleuropa til Nord- og Sydeuropa,
- at fremme forslaget om en verdensnedrustningskonference.

Socialdemokraterne mener, at der ikke for øjeblikket kan anvises noget sikkerhedspolitisk alternativ til Danmarks medlemskab af NATO. Det må beklages, at der inden for NATO findes ikke-demokratiske lande. Portugals kolonipolitik og det nuværende styre i Grækenland er en alvorlig belastning for samarbejdet. Danmark bør i NATO arbejde for en forstærket afspændingspolitik, således at forsvarsalliancen tager endnu flere afspændingsinitiativer end hidtil. Danmark må modsætte sig en udvidelse af NATO's opgaver og områder og man kan og vil fortsat ikke betragte NATO som et mål i sig selv. Sikkerhedskonferencens eller flere sikkerhedskonferencers perspektiv må være et Europa, hvor de to militærblokke gør sig selv overflødige.

Vi finder det naturligt, at man fortsætter og udbygger de allerede igangværende udenrigspolitiske konsultationer mellem EF-landene. Vi bør søge at øge vor indflydelse via dette forum, der er velegnet til fremførelse af socialdemokratiske synspunkter. En fortsættelse og udbygning af de udenrigspolitiske konsultationer kan gøre Vesteuropa mere uafhængigt og derfor også øge de vesteuropæiske chancer for at kunne arbejde for et europæisk fællesskab og gennemførelsen på længere sigt af en europæisk sikkerhedsordning med deltagelse fra øst

og vest. Socialdemokraterne tager fortsat afstand fra et sikkerhedspolitisk eller militært samarbejde inden for rammerne af De europæiske Fællesskaber. Socialdemokraterne erkender de enkelte landes kollektive medansvar for verdensudviklingen. Vi anerkender de enkelte nationers selvbestemmelsesret på demokratisk grundlag. De sidste rester af kolonistyrer må afskaffes. Socialdemokraterne tager skarpt afstand fra den portugisiske, sydafrikanske og rhodesiske undertrykkelsespolitik i Afrika. Danmark må i NATO virke for, at våben fra NATO-lande ikke anvendes til undertrykkelse af befolkningerne i det sydlige Afrika. Socialdemokraterne udtrykker sin solidaritet med frihedsbevægelserne, der kæmper for selvstændighed og social retfærdighed, hvor der ikke på demokratisk vis gives den enkelte mulighed for en menneskeværdig tilværelse. De endnu ufrie befolkninger bør have mulighed for frit at bestemme deres egen fremtid uden indblanding udefra.

Solidaritet med udviklingslandene

Socialdemokraterne ønsker i praktisk politik at vise solidaritet over for udviklingslandene. Partiet vil arbejde for at støtte disse landes egne udviklingsbestrebelse ved at yde voksende faglig, økonomisk og kulturel bistand, hvorved også kløften mellem de rige og de fattige lande mindskes.

Det må være en grundlæggende indstilling for den demokratiske socialisme, at den i udviklingslandene støtter alle de tendenser, der tilstræber større social, politisk, økonomisk og kulturel frihed og uafhængighed. Denne politik bør også føres inden for EF's organer, hvor Danmark kan være med til at inspirere til en mere ulands-venlig linie.

En af årsagerne til den tredje verdens fattigdom er de daværende kolonimagters århundrede lange udnyttelse af råstofferne i kolonierne og den manglende oplæring i industriel fabrikation og teknologi. I FN og i EF bør Danmark virke for, at udviklingslandene ikke forbliver i rollen som billige råstoflagre, men også hjælpes til en selvstændig industriel udvikling. I EF's landbrugspolitik bør der vises større forståelse for udviklingslandenes ønsker, bl.a. bør man vise imødekommethed over for ønskerne om en sanering af gældsbyrden. Der bør ydes større bidrag inden for familieplanlægningen. Socialdemokratiet vil først og fremmest arbejde for, at Danmark i videst muligt omfang lever op til FN-deklarationen for det andet udviklingstår fra 1970 til 1980 og vil i denne forbindelse gå ind for, at Danmark så snart som muligt yder en statslig bistand til udviklingslandene på mindst en procent af bruttonationalindkomsten.

Vor Europa-politik

Socialdemokraternes formål med dansk deltagelse i EF-samarbejdet er at fremme socialdemokratisk politik. Gennem EF-samarbejdet og ved forsøget på at tilføre det nye målsætninger ønsker vi at skabe et bedre grundlag for at gennemføre den demokratiske socialisme.

I de kommende år skal samarbejdet inden for EF stabiliseres og udbygges.

Socialdemokraterne vil arbejde for,

- at udbygningen af EF-samarbejdet i første række bør tage sigte på at flytte tyngden i EF-samarbejdet fra økonomisk vækst til en bedre tilværelse for det enkelte menneske. Økonomisk vækst skal kontrolleres således, at den først og fremmest bliver et middel til at gennemføre sociale sundheds- og miljømæssige mål,
- at den økonomiske fremgang skal komme alle befolkningsgrupper til gode. Der bør gennemføres en fælles europæisk regionalpolitik der tager sigte på at fjerne åben og skjult arbejdsløshed som årsag til at voksne forsørgere må tage arbejde fjernt fra deres hjemland. Der opbygges en regionalfond. Fondens midler bør tildeles efter en kritisk og grundig vurdering. Der må ikke være automatik i støtteuddelingen. Det skal sikres, at fondens midler kun bruges i udprægede egnsudviklingsområder i EF. Der må ved hjælp af midlerne i Den europæiske Investeringsbank gennemføres foranstaltninger, der effektivt modvirker en i geografisk forstand skæv økonomisk udvikling såvel i hele EF-området som i det enkelte land,
- at den sociale fond udbygges, så den bedre kan klare de opgaver den har,

- at det økonomiske samarbejde i EF videreudvikles under forudsætning af, at det enkelte lands muligheder for at føre en fuld beskæftigelsespolitik respekteres og sådan at det enkelte lands fordelingspolitiske handlefrihed bevares uindskrænket. Socialdemokraterne kan derfor acceptere, at planerne om økonomisk og monetær union kommer til at omfatte:
  - a) et tættere valutasamarbejde der kan sikre stabile valutaforhold,
  - b) en aktiv regionalpolitik og
  - c) en gensidig økonomisk orientering og konsultation vedrørende kreditpolitik og finanspolitik i de enkelte lande.
- at EF's landbrugspolitik videreføres på en måde, der giver landbruget rimelige indkomstmæssige og sociale forhold. Dette må ikke indebære en prispolitik, der fører til overskudsproduktion, der afsættes til lande uden for EF til skade for disse landes egne producenter og på bekostning af forbrugerne i EF,
- at der skal træffes foranstaltninger til en effektiv demokratisk kontrol med de multinationale selskaber, især disse selskabers overførsel af overskud fra et land til et andet samt deres internationale kapitaltransaktioner,
- at der i EF arbejdes for indførelse af fælles minimumsgrænser for lønmodtagernes medbestemmelse, for arbejderbeskyttelse, for tryghed i ansættelsen, miljøpolitik og beslægtede spørgsmål. På denne måde kan vi yde et konstruktivt bidrag til en aktiv politik til fordel for lønmodtagerne i EF uden at vore egne muligheder for at udvikle en reformpolitik i Danmark forringes,
- at der i EF udformes en fælles fremmedarbejderpolitik, der også sikrer fremmedarbejdere fra lande uden for EF menneskeværdige forhold,
- at EF på konstruktiv og positiv vis bidrager til en fortsat nedbrydning af toldskrankerne for den internationale handel og en reduktion af de ikke-toldmæssige handelshindringer,
- at EF-samarbejdet med udviklingslandene i videst muligt omfang må imødekomme disse landes ønsker og behov og skal foregå uden, at EF forlanger modydelse,
- at handelen og det industrielle samarbejde med østlandene udbygges, og at dette sker på gensidighedsbasis således at også de vesteuropæiske landes eksport får bedre vilkår i østlandene,
- at arbejde for at sikre og udbygge den demokratiske kontrol med beslutningerne i EF. Ved større afgørelser vil vi sikre at folketinget og offentligheden inddrages i beslutningsprocessen i god tid før den endelige afgørelse træffes,
- at samarbejdet mellem alle demokratiske socialistiske partier i EF-landene udvides for at søge en fælles socialistisk målsætning i EF's videre udvikling tilgodeset; at også samarbejdet mellem de faglige organisationer i de europæiske lande udbygges og forstærkes med henblik på at få denne målsætning opfyldt,
- at EF skal bestå af demokratiske lande, og derfor må optagelse af ikke-demokratiske lande fortsat afvises,
- at sikre et samarbejde med de nordiske lande, der giver mulighed for at formulere en fælles-nordisk holdning inden EF-beslutninger træffes i den udstrækning noget sådant ønskes af de øvrige nordiske lande.

Samfundsplan – en nødvendighed

Ændringer i samfundet sker hastigt. Alligevel skal der til stadighed træffes beslutninger, der får betydning langt ud i fremtiden. Sådanne beslutninger må baseres på en samfundsplanlægning. Kun derved kan det sikres, at samfundets ressourcer anvendes bedst muligt.

Socialdemokraternes planlægningspolitik må virke for,

- at den nye lands- og regionplanlov bliver udnyttet til at etablere en effektiv landsplanlægning,
- at der sker en omfattende forenkling af den øvrige planlægningslovgivning,
- at perspektivplanarbejdet (også omfattende den private sektor) fortsættes og sikres en nær tilknytning til den fysiske landsplanlægning,
- at der sker en samordning af privat og offentlig planlægning og investering,
- at jordlovgivningen udbygges for at forhindre spekulation,

- at den danske natur beskyttes og udnyttes til gavn for friluftsliv, videnskab og undervisning, bl.a. ved fredninger, offentlig jorderhvervelse og oprettelse af naturparker.

Offentlig planlægning

Den nye kommuneinddeling har sammen med loven om lands- og regionplanlægning skabt forudsætninger for en forbedret planlægning, der kan medvirke til at løse samfundets strukturproblemer. Disse muligheder må udnyttes. Socialdemokratiet betragter indsats på planlægnings-området som en god investering.

Det er vigtigt, at de folkevalgte råd bliver ansvarlige for såvel fysisk som økonomisk planlægning, således at planlægning, beslutning, gennemførelse og kontrol kan samordnes fuldstændigt på hvert niveau (stat, amter og kommuner). Kun herved kan der sikres sammenhæng mellem planlægningen på de forskellige niveauer. Kommunalreformen har også rejst problemer for den demokratiske aktivitet. Det er blevet vanskeligere for den enkelte borger at følge med i den kommunale virksomhed, og der er derfor en risiko for, at det demokratiske grundlag for kommunestyret udhules.

Reformer af det kommunale styre må skabe bedre mulighed for en medleven og indflydelse for borgerne og dermed også mere offentlighed omkring planlægningen.

Planlægningen må herefter omfatte følgende:

Stat

Landsplanlægningen må gøres effektiv, således at de enkelte sektorer arealanvendelse og investeringer afpasses indbyrdes og efter en samfundsmæssig helheds-vurdering. Et af målene må være, at alle egne i landet får del i samfundets velfærd. Den statslige sektorplanlægning må udbygges og koordineres med landsplanlægningen. Det gælder f.eks. det nationale transportsystem, universitetsvæsenet m.v.

For at styrke sektorplanlægningen i de enkelte ministerier oprettes der i hvert ministerium en særlig planlægningsafdeling.

Amt (Region)

På regionalt niveau skal amtskommunerne nu udføre en regionplanlægning i samarbejde med kommunerne. Denne planlægning skal være i overensstemmelse med landsplanlægningen og er bindende for kommunerne. Socialdemokraterne vil arbejde for, at denne samlede planlægning af regionens transportsystem, byvækst, rekreative områder m.m. sker med henblik på at opnå den størst mulige aktive udvikling i regionen som helhed med respekt af den enkeltes velfærd og udfoldelsesmuligheder.

Kommune

En detaljeret kommunal planlægning og med mulighed for store variationer i administrativ opbygning og placering alt efter lokale behov skal udfylde de regionale planer.

Også for at styrke den kommunale planlægning, må det ved en godkendelse af væsentlige planforslag sikres, at der er en sammenhæng med den regionale og landsomfattende planlægning. En forudsætning for, at den kommunale planlægning lykkes, er, at den overordnede planlægning (staten) er tilvejebragt.

Den nugældende lovgivning om kommunernes planlægning er indviklet og uoverskuelig, og Socialdemokraterne agter derfor i det kommende år at gennemføre en omfattende forenkling af planlægningslovgivningen.

Den økonomiske planlægning

Manglende planlægning eller fejlagtig planlægning vil blive stadig mere kostbar og generende for borgerne. Udviklingen stiller enorme krav til kommende offentlige investeringer. Disse investeringer strækker sig ofte over mange år, enkelte over flere årtier.

4-års budgetter

I de seneste år er der for statens vedkommende arbejdet med 4-årige budgetter for drift og investering, som løbende revideres. Ikke mindst på baggrund af den store opgaveoverførsel,

der finder sted fra stat til kommuner, er det nødvendigt, at kommunerne inddrages i denne langsigtede planlægning. Alle kommuner må udarbejde 4-årsbudgetter for drift og investering, således at man får oversigt over det offentliges samlede ressourceforbrug. Den statslige og den kommunale aktivitet må samordnes gennem en godkendelse af rammerne for de samlede kommunale budgetter. Heri må også indgå normer for den kommunale service. Kun herved kan det samlede offentlige forbrug bringes under kontrol.

Perspektivplanlægning

Flerårig budgettering er dog ikke tilstrækkeligt, fordi mange beslutninger har konsekvenser langt længere frem i tiden. Derfor er der udført en perspektivplanlægning for den offentlige sektor frem til 1985. Dette arbejde må videreføres og udbygges, men det må ikke blot blive fremskrivninger af den igangværende udvikling. En tilsvarende planlægning for den private sektor er under udarbejdelse. Kun hvis vi har en samlet oversigt over både den private og den offentlige sektor, kan vi foretage den rigtige afvejning af samfundets ressourceforbrug. Da den offentlige planlægning lægger rammer for såvel borgernes som erhvervslivets dispositioner, er det bydende nødvendigt, at de kommende års offentlige planlægning i videst muligt omfang bygger på en realistisk viden om erhvervslivets planer.

Et samarbejde imellem privat og offentlig planlægning er en nødvendig forudsætning herfor.

Økonomisk styring

For den samfundsmæssige planlægning er styringen af kapitalens og arbejdskraftens anvendelse den afgørende faktor. Hvorledes styringen gennemføres afhænger af, hvilke økonomisk-politiske midler samfundet vil betjene sig af.

Fordelingen af arbejdskraften mellem den offentlige sektor og de private erhverv, og inden for de enkelte erhverv, kan kun i totalitære systemer gennemføres ved en direkte dirigering. I alle andre samfundsformer sker fordelingen ved indirekte midler. Indtjeningsmuligheder og arbejdsforhold er meget afgørende for, hvordan tilgangen til de enkelte områder, offentlige som private, bliver. Den enkeltes valgfrihed er dog begrænset af uddannelse og påvirket af en række traditionsbestemte forhold. Samfundets påvirkning af arbejdskraftens placering må derfor finde udtryk i den økonomiske politik, og især i udformningen af uddannelsesstilbud til unge og voksne. Styringen af arbejdskraftens fordeling må således i hovedsagen være indirekte i et samfund, der bygger på demokratiske principper, og interessen i styringsmulighederne må vendes mod kapitalfaktoren. Kapitalproblemerne omfatter dels tilgangen af tilstrækkelig kapital og dels fordelingen på de forskellige anvendelsesmuligheder. Tilgangen af kapital er først og fremmest bestemt af opsparingens størrelse, i det omfang kapitalforbruget er større end opsparingen, må den manglende indenlandske kapitaltilgang sikres ved kapitaltilførsler udefra. Kapitalanvendelsen inden for den offentlige sektor fastlægges af de folkevalgte forsamlinger og offentlige myndigheder under hensyn til befolkningens behov og krav. Selvom disse styringsopgaver ofte kan være vanskelige, er en fortsat bedre løsning heraf et centralt mål for en socialdemokratisk økonomisk politik. I den private sektor formidles den del af kapitalen, der ikke er selvfinansieret, af pengeinstitutter. En offentlig regulering af kapitalanvendelsen i forhold til de enkelte virksomheder vil forudsætte et betydeligt administrations-apparat. Socialdemokraterne mener, at en styring må foregå ved, at pengeinstitutterne underkastes visse begrænsninger og køreregler. Samtidig må det offentlige mere direkte påvirke kapitalfordelingen i den private sektor.

For Danmarks vedkommende viser udviklingen i de sidste 10 til 15 år for det første, at den indenlandske opsparing er steget, men ikke tilstrækkeligt til at dække vort kapitalforbrug. Dette har betydet, at Danmark har måttet optage lån i udlandet. For det andet viser tallene, at erhvervsinvesteringerne er faldet, mens boligbyggeri og offentlige investeringer har fordoblet deres andel.

For arbejdskraftens vedkommende tegner sig et tilsvarende billede. Antallet af beskæftigede i landbrug, industri, håndværk, handel og omsætning samt transportvirksomhed er gået tilbage, mens antallet i bygge- og anlægsvirksomhed og især i liberale erhverv og den offentlige sektor er steget. Denne tendens, som er gennemgående i alle højtudviklede lande, er udtryk for, at udviklingen af den offentlige sektor er foregået i et for hurtigt tempo.

Skal det lykkes at afskaffe underskuddet på betalingsbalancen og dermed gøre Danmark mindre afhængig af låntagning i udlandet, må eksporterhvervene tilføres en større andel af arbejdskraft og kapital, hvilket forudsætter en mere effektiv styring af kapital- og arbejdskraftanvendelsen i både den offentlige og private sektor. Sammenlignet med 1960'erne er mulighederne i 1970'erne for en stigning i det offentliges aktivitet meget begrænsede. Derfor må prioriteringen af partiprogrammets enkelte forslag overvejes meget nøje ud fra, hvilket bidrag de - i forhold til de hermed forbundne udgifter - kan yde til socialdemokraternes væsentligste mål: en større lighed imellem mennesker.

Naturfredning

Med de seneste ændringer i naturfredningsloven og den øvrige planlægningslovgivning, herunder by- og landzoneloven og råstofloven, vil det være muligt uden alt for store samfundsmæssige ofre at foretage en sikring af den danske natur.

Naturfredningsmyndighederne må også med mere aktive foranstaltninger skabe attraktive muligheder for benyttelsen og udnyttelsen af de fredede områder.

Jordlovgivning

Socialdemokraterne er tilhænger af en jordpolitik, der sikrer en bedre planlægning af jordens anvendelse og en rationel byudvikling, der hindrer jordspekulation og billiggør byggegrundene. De samfundsskabte værdier, der opstår ved ændret anvendelse af jorden, bør inddrages af det offentlige. For at nå disse mål må der gennemføres en forbedret jordlovgivning og kommunerne må have adgang til at ekspropriere jord til boligformål. Gennem en udvidelse af statens bolig- og byggefond må der stilles tilstrækkelige lånemidler til rådighed for kommunerne til finansiering af de fornødne jordkøb og en tilstrækkelig byggemodning. Principielt er det socialdemokraternes opfattelse, at jord, ejet af det offentlige, ikke bør afhændes ved salg, men overdrages til andre på lejevilkår. Men såfremt salg finder sted, bør der efter et vist åremål være tilbagefaldspligt til kommunen. De samfundsskabte værdier bør inddrages gennem f. eks. frigørelsesafgiften. Kapitalvindingskatten bør videreføres og effektiviseres, og skattesatserne bør stige progressivt med gevinstens størrelse.

I forbindelse hermed må der ske en endnu stærkere udbygning af mulighederne for befolkningens friluftsliv f.eks. gennem udbygning og oprettelse af kolonihaver, campingpladser, feriebyer og andre former for fritidscentre. De statslige erhvervelser af rekreative arealer og andre fredningsinteresseområder må fortsættes og udbygges. Den lovgivning bl. a. til beskyttelse af landets rekreative områder, der gennemførtes i forbindelse med tilslutningen til EF, tilsigter også, at naturfredningsbestrebelse i den videste forstand forstærkes.

Miljøbeskyttelse og forureningsbekæmpelse

Med den nye miljølovgivning er der skabt et forbedret grundlag for en aktiv miljøpolitik, der kan sikre menneskets sundhedsmæssige og rekreative interesser, opretholdelsen af et alsidigt dyre- og planteliv og bevarelsen af særlige naturværdier. De nye principper i miljøpolitikken betyder en stærk decentralisering. Den overordnede planlægning, normfastsættelse, kontrol m. v. er nu skarpt adskilt, så den direkte indsats mod forureningen er lagt ud til de folkevalgte organers ansvar i amter og kommuner.

Det gælder derfor om i de kommende år at sikre, at de i lovgivningen nedlagte principper nu føres ud i livet. Dette må føre til,

- at der tages afgørende miljøhensyn ved udformningen af den fysiske planlægning, hvorved indgreb over for naturværdier kan forebygges, og således at uundgåelige forurenende aktiviteter finder sted, hvor de skader omgivelserne mindst,
- at der etableres en effektiv kontrol med forurening fra virksomheder, offentlige som private, dels gennem et godkendelsessystem for nye virksomheder uafhængig af

- økonomiske interesser, dels gennem kontrol med eksisterende virksomheder, i begge tilfælde på grundlag af normer for tilladelige udledninger,
- at den, der forurener pålægges omkostningerne ved at udbedre skete miljøskader og ved at forebygge fremtidige miljøskader,
  - at der lægges vægt på miljøforskning, især til udvikling af metoder og tekniske hjælpemidler til miljøbeskyttelse, f. eks. genanvendelse af affaldsstoffer,
  - at befolkningen gennem undervisning og oplysningsarbejde gives besked om følgerne for miljøet af forskellige aktiviteter i samfundet, således at den enkelte får reelle muligheder for bl. a. i forbrugersituationen at tage stilling til vareudbud og tjenesteydelser m. v. i lyset af disses virkninger på omgivelserne, og
  - at alle grupper i befolkningen får lige adgang til naturoplevelser og lige mulighed for at drage fordel af miljøværdier, ligesom ingen befolkningsgruppe bor udsættes særligt for virkningerne af støj, forurening og andre miljøskadelige aktiviteter.

Socialdemokraterne mener, at et godt miljø er en del af en høj levestandard, og at miljøreformen derfor nu må føres ud i livet. Det vil betyde, at miljøbeskyttelsens administration lokalt samles under kommunalbestyrelsernes og amtsrådenes ansvar, ligesom miljøspørgsmålene centralt er placeret i miljøstyrelsen. Det vil også betyde, at omgivelsernes tilstand til stadighed følges, ligesom en mere fuldstændig miljøplanlægning løbende foretages. Efterhånden som et tilfredsstillende videnskabeligt grundlag foreligger, skal der for de enkelte kilder til forurening og støj udstedes detaljerede regler for tilladelige udledninger til omgivelserne. Navnlig vil socialdemokraterne arbejde for en nøje kontrol med produkter, stoffer og materialer, som ikke kan omsættes i de naturlige kredsløb i omgivelserne. Den miljøpolitiske indsats bør hvile på økologien (læren om naturens husholdning) og på hensynet til, at verdens råstoffer i en række tilfælde kan risikere at slippe op inden for overskuelig tid. Perspektivet skal være, at også vore efterkommere skal sikres et varieret og righoldigt miljø, som de kan have forskellige muligheder for at virke i, og at andre livsformers eksistens og udviklings-muligheder ikke afskæres. Det bør overvejes, at indføre afgift på engangsemballage, samtidig med, at der fra det offentlige stilles midler til rådighed for forskning i genanvendelse og til refremstilling af f. eks. papir, glas og metaller. Der bør endvidere etableres en skærpet kontrol med emballagers indvirkning på, og mulighed for at gå i forbindelse med levnedsmidler og lignende. På dette grundlag tillægger socialdemokraterne det betydelig vægt, at der etableres et omfattende internationalt samarbejde om løsning af miljøproblemer. Dels rækker adskillige forureningsproblemer over landegrænserne. Dels kan internationalt samordnet forskning give hurtigere resultater. Endelig kan et internationalt samarbejde på dette område tage de nødvendige hensyn til u-landenes særlige situation.

Forskning for samfundet

Forskningen er et vigtigt redskab i arbejdet på at skabe et mere harmonisk og menneskevenligt samfund. Skal store samfundsproblemer løses, forudsætter det et grundigt forskningsarbejde både til at klarlægge problemerne, til at opstille mulige løsninger og til at undersøge, hvordan reformerne virker i praksis. Ligeledes er en aktiv forskningsindsats en betingelse for opretholdelse af samfundets økonomiske velstand.

Socialdemokraterne vil både for grundforskningen og målforskningen virke for,

- at sikre den samfundsorienterede forskning betydeligt bedre forhold,
- at støtte forskningen inden for historie, litteratur og kunst. Derved styrkes grundlaget for de kulturelle aktiviteter, der bidrager til højnelse af kvaliteten i den menneskelige tilværelse,
- at fastholde og udbygge støtten til den teknologiske forskning og produktudvikling i erhvervslivet,
- at fremme en bedre samfundsmæssig styring af den danske forskning gennem en forbedret planlægning og prioritering.

Uden øget viden om forurenings- og miljøproblemer, familie- og socialpolitiske problemer, sygdomsbekæmpelse og grundlaget for de store samfundsinvesteringer, handles der ofte på et for usikkert grundlag, når politiske beslutninger skal træffes. En nærliggende opgave er en øget forskningsindsats i arbejdsmarkedets forhold med henblik på at skabe bedre vilkår på arbejdspladserne. Vigtig er også sikkerheds- og konfliktforskningen, der kan give os et bedre grundlag for dansk sikkerheds- og afspændingspolitik.

Erhvervsforskningen behøver øget samfundsmæssig støtte, da den er en vigtig del af grundlaget for dansk konkurrenceevne. Støtten til erhvervsforskningen må imidlertid indebære, at en større del af gevinsten føres tilbage til samfundet og lønmodtagerne gennem virkeliggørelsen af det økonomiske demokrati. Øget støtte til den humanistiske forskning kan ske gennem institutioner, der både har pligt til at forske og formidle resultaterne til offentligheden. Der må planlægges, så den bedst mulige anvendelse af forskningsmidlerne sikres, og således at hele befolkningen får udbytte af resultaterne.

Det nye planlægningsråd for forskningen må i samarbejde med rådene for de enkelte områder tilvejebringe grundlaget for både en kortsigtet og langsigtet prioritering af ressourcerne. Derfor skal den centrale forskningsorganisation have udvidede planlægningsbeføjelser og de eksisterende forskningssekretariater skal sammenlægges og udbygges. Brugere af forskningens resultater kan i fremtiden ikke blot være erhvervslivet og de store statslige myndigheder, andre grupper må sikres de samme muligheder for at stille opgaver til forskningen. Det gælder arbejdspladser, faglige organisationer, lokale grupper og myndigheder, boligforeninger o. l. Ophavsretten til forskningsresultater frembragt på statens laboratorier skal tilhøre staten.

Et vigtigt led i socialdemokraternes ønske om en langsigtet forskningspolitik er, at vi aktivt deltager i det internationale samarbejde. Både på nordisk, europæisk og bredere internationalt plan er Danmark allerede nu engageret i et forskningsmæssigt samarbejde. Det bør yderligere forstærkes uden, at hensynet til en samlet, kritisk prioritering af forskningsmidlerne i Danmark herved tilsidesættes.

Uddannelsen - et instrument for lighed

Socialdemokraternes uddannelsespolitiske mål er,

- at skabe lige uddannelsesmuligheder for alle,
- at udvikle frie og selvstændige mennesker, der fungerer harmonisk i det moderne samfund,
- at inspirere til at samarbejde og til at løse opgaver i fællesskab med andre,
- at forberede til et arbejde i det moderne, højt udviklede og specialiserede samfund,
- at forberede til en tilværelse med stadig øgede fritidsmuligheder for personlig udfoldelse,
- at engagere til aktiv deltagelse i samfundets stadige omformning, og
- at udvide kendskabet til andre kulturer og samfundsmønstre, så den enkelte frigøres fra traditionelle vurderinger i det vestlige samfund og bliver åben over for mødet med hele verden.

Ud fra socialdemokraternes opfattelse af uddannelse som en afgørende forudsætning for at forbedre menneskets vilkår og for at kunne foretage gennemgribende ændringer i samfundets opbygning må det påbegyndte reform-arbejde til stadighed følges op af nye initiativer. Den dybtgående reform af folkeskolen må gennemføres i praksis efter de retningslinier, der er lagt frem. Det er afgørende, at arbejdet må fortsætte med at skabe forudsætningerne for, at folkeskolen giver en enhedsuddannelse, som i sit indhold modvirker den nuværende sociale skævhed, og som ikke begrænser de unges frie valg af fortsat uddannelse indenfor de rammer planlægningen afstikker.

Centralt i udviklingen af folkeskolen må være undervisningens indhold og arbejdsformer. Undervisningens indhold må tages op til fordomsfri revision, og fagenes indbyrdes sammenhæng betones. Der må lægges vægt på arbejdsformer, der styrker den enkelte elevs personlige udvikling og evnen til samarbejde.

Afsluttende prøver i folkeskolen afskaffes som overflødige og uhensigtsmæssige. Lærernes videreuddannelse må styrkes med henblik på undervisningsdifferentiering og et udvidet pædagogisk samarbejde mellem klasser, klassetrin og mellem hjem og skole.

Der må skabes en langt større sammenhæng mellem folkeskolen og de socialpædagogiske børne- og fritids-institutioner og at der tilvejebringes en sammenhængende førskolepædagogik. Indtil børnehaveklasser kan gøres obligatoriske for alle, må der pålægges kommunerne pligt til at oprette børnehaveklasser i det omfang, forældrene ønsker at indmelde deres børn til denne skoleform.

De efterfølgende uddannelsers fremtidige udformning må afklares, og det 10., 11. og 12. år må udgøre en skole- og erhvervsuddannelse for alle.

Uddannelserne for de 16-19-årige skal give alle fortsat almen undervisning i et sådant omfang, at ingen efter endt uddannelse afskæres fra at gå ind i et videregående uddannelsesforløb. De skarpe skel mellem de nuværende uddannelser på disse trin må udviskes. Uddannelserne opbygges på et basisår, opdelt i hovedområder med erhvervs- og studiemæssigt sigte. Det videre uddannelsesforløb må gøre det muligt trinvis at opnå en teoretisk eller erhvervsfaglig specialisering i forhold til den enkeltes interesser og anlæg, men således at det endelige erhvervsvalg udskydes længst muligt.

Overgangsmulighederne mellem de forskellige uddannelser må sikres i videst muligt omfang. Uddannelserne må endvidere indeholde sådanne fag, at de uddannelsessøgende får indsigt i samfundet og dets funktioner og dermed baggrund for deltagelse i den demokratiske beslutningsproces. Samfundets indsigt med og styring af de faglige grunduddannelser må styrkes. Adgangen til videregående uddannelse må ikke være forbeholdt dem, som har et bestemt forudgående uddannelsesforløb.

Strukturen for disse uddannelser må ændres. Der må fortsat arbejdes med udviklingen af uddannelsescentre, således at der er mulighed for friere fagkombinationer med grunduddannelse og stigende specialisering, i sammenhæng med etableringen af de stadigt mere nødvendige efteruddannelser må førstegangsuddannelserne afkortes.

Den sociale skævhed i uddannelsesrekrutteringen er særlig udtalt i områder med ingen eller få uddannelsesinstitutioner. Man må derfor tilstræbe en ligelig geografisk fordeling af alle uddannelser, der ikke nødvendigvis skal henlægges til uddannelsescentre.

Af særlig vigtighed er at få skabt løsninger af uddannelsesproblemerne for den voksne generation. Uddannelse er en livslang proces, og især for dem, som ikke har haft de muligheder for at få den undervisning, som i dag tilbydes børn og unge, er uddannelsesbehovet stort. Voksenundervisningen må derfor udbygges og pædagogisk og økonomisk sikres ligestilling med andre uddannelser. De folkeoplysende organisationer må sikres en central placering i voksenundervisningsbilledet. Der må gennemføres en forenklet administration, således at det frivillige folkeoplysningsarbejde ikke unødigt vanskeliggøres. Voksenundervisningssystemet må sikre, at alle får mulighed for løbende at skaffe sig almen, faglig og politisk viden. Radio og TV må være en vigtig del af dette system.

De erhvervs-mæssige voksenuddannelser må udbygges, og sammenhæng med de faglige grunduddannelser sikres. Målet må være, at enhver kan deltage i længerevarende uddannelseskurser, uden at det medfører økonomiske tab.

Den sociale skævhed i uddannelsesrekrutteringen må modvirkes også ved en forbedring af de økonomiske vilkår. Fuld stipendiestøtte kombineret med pligten til at følge en fremadskridende uddannelsesplan er socialdemokraternes langsigtede mål. I takt med de økonomiske muligheder må stipendiernes andel af den samlede støtte derfor forøges gradvis. Det må desuden overvejes nærmere, hvilke finansieringsformer der hurtigst sikrer en virkeliggørelse af målsætningen, ligesom det nuværende tildelingsgrundlag, der først og fremmest bygger på den skattepligtige forældre-indkomst, må ændres. Aldersgrænsen for støttens afhængighed af forældreindtægten bør gradvis nedsættes. Bestræbelserne for at øge elevens og andre uddannelsessøgendes medindflydelse på og medansvar for deres uddannelsessituation må forstærkes både lokalt og centralt. Dette sikres ikke blot ved lovgivning og lignende, men i afgørende grad gennem en ændring af de daglige samarbejdsformer i den enkelte klasse eller på et undervisningshold.

Ved revisionen af skolestyrelsesloven må der samtidig med en administrativ forenkling sikres en større grad af selvstyre omkring den enkelte skole. Der må skabes adgang til forsøg på det styrelsesmæssige område. Uddannelsernes udbygning og indbyrdes sammenhæng må sikres gennem en aktiv uddannelsesplanlægning. De uddannelsessøgende må have mulighed for bedre information om alle forhold af betydning for uddannelses- og erhvervsvalg. Arbejdet med at koordinere alle uddannelsesområder under uddannelsesrådet må fortsætte.

Gode boliger til alle

Socialdemokraternes boligpolitiske mål er,

- at skabe boligmæssig lighed,
- at skabe nye, levende bysamfund,
- at forny og forbedre boligerne og deres omgivelser i den ældre boligmasse.

Der er i dag skabt gode boligforhold for en meget stor del af befolkningen, men vi har et boligmæssigt efterslæb af social og økonomisk karakter.

Mange enlige har endnu ikke haft mulighed for at skaffe sig en selvstændig bolig. Der er mange familier, som bebor små og overbefolkede boliger, hovedsagelig i udlejningsbyggeriet, men også i en del af det ældre parcelhusbyggeri. Tusinder af boliger er forældet, udstyrmæssigt eller miljømæssigt.

Socialdemokraterne vil gennem en socialt bevidst politik indhente dette boligmæssige efterslæb. Det er naturligt, at de politiske kræfter i boligpolitikken hidtil har været koncentreret om det mest elementære krav: en god bolig til hver husstand. Opmærksomheden må nu også rettes mod miljøet i og omkring boligerne. Samtidig med en byggepolitik, der skaber forudsætninger for 'boligmæssig lighed, må der lægges vægt på en mere trivselsorienteret udvikling af de nye byområder. Der må endvidere lægges vægt på, at de nye byområder fungerer godt sammen med de ældre bysamfund. Derved hindres yderligere pres på de gamle bykerner og muliggøres en forstærket byfornyelse og sanering, der kan få de ældre bysamfund til at fungere på en mere menneskelig måde.

Socialdemokraterne vil arbejde for, at de nye bysamfund udformes så de omfatter et varieret udbud af boliger for forskellige husstandsmønstre, forskellige sociale grupper og forskellige aldersklasser, og inden for en overskuelig ramme rummer skoler, institutioner, arbejdspladser, indkøbssteder og adgang til rekreative områder. Nye bysamfund må danne et naturligt afgrænset område, der kalder på nærdemokratisk aktivitet, og fungerer sammen med andre, ældre og nye bysamfund. Det almennyttige boligbyggeri må have vilkår, der sikrer, at man kan lægge afgørende vægt på det tætte-lave boligbyggeri. Forudsætningen for at skabe levende bysamfund er bedre planlægning. Planlægningen må støttes gennem bevillinger til eksperimenter med nye bolig- og byformer. Kommunale og amtskommunale myndigheder må inddrages i arbejdet med at skabe økonomisk overblik over de samlede omkostninger ved forskellige former for byudvikling og analyser af trivselsmulighederne i disse forskellige byformer.

Skal der skabes boligmæssig lighed og bedre boligmiljøer samt tages hensyn til den offentlige anlægs- og driftsøkonomi, må kommunernes udviklingstakt afpasses efter region- og landsplanlægningen. Det må sikres, at amterne og staten gennemfører de overordnede investeringer efter de lagte tidsplaner.

Socialdemokraterne vil arbejde for,

- at der gennemføres en langsigtet planlægning for 50.000 nye boliger pr. år i form af rullende 5-årige byggeprogrammer,
- at styringen af det totale byggeomfang og dermed byggeriets samlede ressourceforbrug sker gennem det offentlige,
- at styringen af de lokale fordelinger af byggeriet på udviklingsområder sker regionalt gennem byzonelovgivning og regionplaner inden for landsplanlægningens rammer,
- at byudviklingen gennem jordkøb og ekspropriation kommer til at ske på offentligt ejet jord,

- at boligudgifterne i lejede boliger ikke stiger hurtigere på grund af støtteaftrapning end tilfældet er i ejerboligerne,
- at de bestående indtægtsgrænser for indflytning i det almennyttige boligbyggeri forhøjes,
- at der i fremtiden bygges større boliger, og at der kun undtagelsesvis med henblik på særlige formål (kollegier og lignende) opføres lejligheder med mindre end 2 værelser,
- at sætte maksimumgrænsen for den støtte, der kan gives den enkelte bolig således, at den mest luksuriøse del af boligforbruget er ustøttet og således, at kapitalgevinsterne begrænses.

Der skal gennemføres en statslig boligfond, hvis midler er af en sådan størrelsesorden, at den ved sin lånevirkning vil kunne nedbringe omkostningerne i det almen-nyttige boligbyggeri. Saneringslovgivningen må styrkes således, at de boliger, der må udgå af boligmassen - enten på grund af selve ejendommenes karakter eller på grund af deres placering i slumkvarterer - bliver erstattet af nye boliger, friarealer og institutioner, som i et samspil med den resterende ældre boligmasse kan muliggøre et menneskeligt miljø i vore centrale bydele.

Saneringslovgivningen må udformes på en sådan måde, at beboerne fra starten inddrages i arbejdet omkring saneringen, og selve saneringen må gennemføres således, at der tages hensyn til både de menneskelige og miljømæssige værdier i området. Det betyder, at de oprindelige beboere i videst muligt omfang kan blive boende i deres kvarter efter saneringen eller byfornyelsen. Byggeslovgivning, byplanvedtægter, servitutter m. v. må smidiggøres således, at der ikke stilles hindringer i vejen for en menneskelig værdifuld og økonomisk overkommelig sanering og byfornyelse. Der må tilrettelægges en egentlig byfornyelsespolitik såvel for ældre udlejningskvarterer som for ældre og en del nyere parcelhuskvarterer, hvor der er mangel på fællesfaciliteter, institutioner og friarealer.

Uligheder på boligmarkedet optræder såvel mellem forskellige boligformer, som mellem boliger opført på forskellige tidspunkter.

De vigtigste årsager til disse uligheder er forskellig skattemæssig behandling af ejere og lejere, samt den fortløbende inflation.

En socialdemokratisk boligpolitik bør sigte på lige vilkår for boligbrugerne uanset boligform eller anskaffelsestidspunkt. Lige vilkår kan opnås gennem en gradvis økonomisk udligning over skatter og huslejer. Fremtidens boligform bør kun være almennyttige udlejningsboliger, andelsboliger og ejerboliger. Parcelhusets fordele i form af større rådighedsmuligheder bør i videst muligt omfang tilstræbes også for udlejnings-byggeriet. Dette kan opnås ved et gennemført beboerdemokrati og større fleksibilitet i lejlighedernes indretnings-muligheder. Muligheden for udlejning af råboliger, hvor lejerens selv kan forestå slutindretningen bør undersøges. Socialdemokraternes boligpolitik bør tilstræbe et fremtidigt boligmarked, hvor valg af boligform sker ud fra rene forbrugerhensyn.

Trafikpolitik

Trafikken skal tjene samfundet. Samfundet må derfor nøje styre trafikudviklingen gennem sin planlægning. Trafikplanlægningen er en vigtig bestanddel af hele den overordnede fysiske og økonomiske planlægning. Trafikken må planlægges i nøje samspil med planlægningen af boliger, erhvervsliv, rekreative områder og med afgørende hensyn til de moderne miljøpolitiske krav. Som midler til denne trafikpolitik kan nævnes:

- at forskningen af transportøkonomi, trafikudvikling m.v. organiseres og sikres de nødvendige midler til at kunne sikre den størst mulige nyttevirkning af transportinvesteringerne, så der herved kan skabes grundlag for den samfundsmæssigt rigtige fordeling mellem den kollektive og den individuelle trafik,
- at trafikbetjeningen i storbyområderne samordnes - f. eks. gennem dannelsen af hovedstadens trafikselskab og tilsvarende trafikselskaber i andre større byer,
- at der sker en opprioritering af anlægsudgifterne til den kollektive trafik,
- at der gennemføres flere parkeringsrestriktioner, ensretning af gader, yderligere afgifter på parkeringspladser,

- at der hurtigst muligt sker en gennemførelse af de store broinvesteringer, som alle bør indeholde tilstrækkelige muligheder for afviklingen af den kollektive trafik,
- at vognmandslovgivningen hviler på tilladelser for at udføre vognmandskørsel, hvorved et egentligt trafikpolitisk instrument opnås,
- at kollektiv trafik sammen med den gående og cyklende trafik prioriteres højt i de kommende år,
- at der gennemføres en vejplanlægning, der sikrer beboelsesområder og bymidten imod unødvendig trafik (gennemkørende trafik),
- at sikkerheden for fodgængere og cyklister øges bl. a. ved udbygning af gang- og cyklestier,
- at der søges oprettet et færdselssikkerhedsorgan, der bl. a. på grundlag af videnskabelig forskning og erfaringer fra forsøg med hensyn til hastighedsbegrænsninger, stiller forslag om foranstaltninger til fremme af færdselssikkerheden.

For flytrafikken gælder tilsvarende ønsker om en kollektivisering af trafikken, uanset om dette sker på rute- eller charterbasis. Dette kræver anlæg af de fornødne kollektive lufthavne (Saltholm) og en afgiftspolitik, der sikrer en rimelig balance mellem de forskellige former for flyvning.

Erhvervsliv og samfund

Socialdemokraterne betragter et effektivt erhvervsliv, der bevarer sin konkurrencedygtighed inden for det nye europæiske samarbejde, som en afgørende forudsætning for fortsat udbygning af velstand, trivsel og tryghed for alle samfundets borgere. Hensynet til mennesket skal sættes forud for hensynet til produktionen. Socialdemokraterne finder, at det er en fælles interesse for samfund og erhvervsliv, at der føres en aktiv erhvervs-politik. Medarbejderne inddrages i virksomhedernes beslutningsprocesser således, at deres evner og anlæg kan udfoldes til gavn for det fælles produktionsresultat. Det er væsentligt, at danske synspunkter præger indholdet af det samarbejde, der skal ske om økonomi- og erhvervspolitikken i EF.

Den hjemlige erhvervspolitik må efter socialdemokraternes opfattelse udformes under samfundets aktive medvirken således,

- at samfundsplanlægningen udstrækkes til også at omfatte en energipolitik, hvorved samfundet tilsikrer befolkning og erhverv en alsidig energiforsyning på de mest rimelige økonomiske vilkår og under fuld hensyntagen til miljø, sundhed og sikkerhed. Hvor samfundet ikke overtager den fulde produktion eller distribution af nye energiformer må den i hvert fald indgå som aktiv partner i samarbejdet om disse energiformers anvendelse,
- at produktionen i den enkelte virksomhed kommer til mere direkte at bidrage til at afholde de samfundsmæssige følgeudgifter, den selv fremkalder,
- at produktioner, der virker nedbrydende på de ansattes helbred stoppes,
- at produktioner, der ødelægger miljøværdier udgår, og at virksomhederne derfor økonomisk må bidrage til dette forebyggende arbejde,
- at en nationalisering af apotekervæsenet og af engroshandelen med medicinalvarer overvejes på grundlag af det igangsatte udvalgsarbejde,
- at der gennem egnsudviklingslovgivningen og anden erhvervsstøttelov, samt en styring af kapitalmidlerne, fremmes en alsidig erhvervsudvikling i de indkomstsvage egne af landet som kan skabe overenskomstmæssige løn og arbejdsvilkår,
- at der gennem lovgivningen om lønmodtagernes medejendomsret og medbestemmelse sker en ligestilling af arbejdskraft og kapital,
- at den direkte medejendomsret og medbestemmelse udstrækkes til virksomheder, der drives i former, der endnu ikke er reguleret ved særlig lovgivning. Det gælder f. eks. andels-, kommandit- og interessentselskaber, selvejende fonds og filialer af udenlandske selskaber,
- at der gennem Lønmodtagernes Investerings- og Udbyttefond skabes et nyt kapitalgrundlag for de nødvendige aktive investeringer i erhvervslivet i overensstemmelse med samfundsøkonomiske behov,

- at samfundet i meget store virksomheder med dominerende indflydelse på erhvervsudviklingen indsætter repræsentanter i bestyrelsen, således som det er planlagt at skulle ske i pengeinstitutter og forsikringsselskaber, at de senere års koncentrationer i erhvervslivet - herunder multinationale selskaber - kortlægges med henblik på generelt at øge samfundets og forbrugerens indflydelse,
- at sparekassernes lovmæssige grundlag sikrer ligestilling med bankerne til gavn for konkurrencen på pengemarkedet,
- at der sikres medarbejder- og indskyderdemokrati i sparekasserne,
- at der nedsættes et råd med repræsentanter for erhvervene, lønmodtagerne, forbrugerne og det offentlige som permanent forum for drøftelser af reformer i erhvervslovgivningen.

Et konkurrencedygtigt landbrug og fiskeri

Socialdemokraternes landbrugspolitiske mål er,

- at selvejet som hovedregel bevares i dansk landbrug,
- at der opnås en mere hensigtsmæssig arealfordeling med varierede brugsstørrelser, som giver mulighed for rationel og økonomisk drift,
- at spekulationsgevinster og urimelig prisstigning ved ejerskifte hindres,
- at landboungdommen kan få et rimeligt økonomisk startgrundlag, der giver mulighed for fortsat rationalisering og modernisering af landbrugsbedrifterne.

Dansk landbrug har i en årrække været i venteposition med hårde vilkår på eksportmarkederne. Det har medført en omstillingsproces af betydeligt omfang og en forskydning mod færre og større bedrifter. Danmarks tilslutning til EF vil sikkert dæmpe nedlæggelsen af landbrugsbedriften.

En fortsat strukturudvikling hen imod tidssvarende produktionsenheder må fortsætte. Med friere konkurrencemuligheder vil yderlig specialisering indenfor de enkelte brug uden tvivl finde sted.

Socialdemokraterne ønsker en strukturpolitik, som fremmer dannelse af produktionsenheder, som i nært Sam-arbejde med forædlingsindustrien kan konkurrere med andre landes landbrugsproducenter.

Sammenlægningsproblemet må løses, så spredte jord-tilliggende undgås, og således at der opnås en mere hensigtsmæssig arealfordeling med varierende brugs-størrelser, der kan passe til den driftsform, som den enkelte ønsker. Staten skal gennem jordkøb aktivt kunne medvirke til en bedre jordfordeling.

En særlig forpagtningslov bør gennemføres, så forpagteren sikres mulighed for udnyttelse af rimelige investeringer.

Et konkurrencedygtigt landbrug bør understøttes af et effektivt og tidssvarende forsknings- og forsøgsvæsen, som kan sikre hurtig udnyttelse af forsøgsresultater i det praktiske landbrug, og herunder vejlede i brug af de forskellige kemikalier og gødningsstoffers rette anvendelse og ikke mindst med henblik på at undgå forurening og uønskede restkoncentrationer.

Landbrugsjord er og vil i stigende grad blive en mangel-vare, hvorfor man gennem landbrugslovgivningen må sigte på, i så vid udstrækning, som det er muligt, at friholde de bedst egnede arealer fra anden anvendelse.

De nye muligheder, der ligger for dansk fiskeri, efter indtræden i EF må forventes, at give erhvervet gode vilkår i de kommende år.

Navnlig må mulighederne inden for konsumfiskeriet, og den industrielle forarbejdning udnyttes. Socialdemokraterne vil stille sig positiv til en løsning af de problemer, der følger af et så kraftigt ekspanderende erhvervs udvikling.

Forbrugerbeskyttelse

Det danske samfund må i de kommende år vise større forståelse for forbrugernes komplicerede stilling ved,

- at organisere forbrugerarbejdet på en sådan måde, at det gennem en rationel og effektiv indsats og med et nyt økonomisk grundlag kan virke til størst mulig gavn for forbrugerne,
- at undervisningen i og orienteringen om forhold af betydning for forbrugerne gennemføres i folkeskolen,
- at Danmarks Radio skal gå mere med i forbrugsoplysningsarbejdet,
- at der efter forbrugernes behov gennemføres en smidiggørelse af betjeningsmulighederne - også omfattende offentlige kontorer og andre servicefunktioner,
- at en ny lov om indseende med priser udformes således, at den ikke ved en generel form påfører erhvervslivet unødvendige byrder, men har karakter af en bemyndigelseslov, der kan sættes ind dér, hvor manglende konkurrence gør det påkrævet,
- at forbrugerlovgivningen udformes således, at den aktive forbruger har mulighed for at foretage vurderinger og sammenligninger,
- at der gennemføres en skærpet lovgivning for produktion og godkendelse af lægemidler således, at lægemiddelreklamer erstattes af en informationsvirksomhed over for lægerne og forbrugerne under statslig medvirken,
- at der gennemføres en fordomsfri nyvurdering af naturmedicin og utraditionelle behandlingsmåder,
- at den af forbrugerne og lønmodtagerne ejede del af erhvervslivet udbygges på en sådan måde, at kooperationen fortsat kan udgøre et korrektiv til privatdrift. Det bør vurderes, om de blandede selskabsformer - som man kender fra andre lande - med udbytte kan indføres i Danmark således, at statslig, privat og kooperativ kapital og ledelse kan samvirke til gavn for forbrugerne,
- at en forbrugerombudsmand medvirker til sikring af en åben og informativ markedsføring,
- at Danmark inden for EF virker for indførelse af en effektiv europæisk forbrugerbeskyttelse.

Fornyelse i arbejdslivet

De stærke strukturændringer i samfundet og i erhvervslivet stiller lønmodtagerne over for voksende omstillings-problemer.

Socialdemokraterne vil ikke acceptere, at fortsat økonomisk vækst sker på bekostning af lønmodtagernes beskæftigelsesmuligheder og arbejdsmiljø.

Derfor må arbejdsmarkedspolitikken have et stærkt socialt indhold, der sikrer en fornyelse af arbejdslivets vilkår. De vigtigste socialdemokratiske mål i arbejdsmarkedspolitikken er,

- at gennemføre en effektiv lokaliserings- og egnsudviklingspolitik, således at flest mulige sikres beskæftigelse ved bopælen,
- at virke for en smidigere arbejdsformidling, hvor hovedopgaven må være, at den arbejdssøgende sikres den bedst mulige placering på arbejdsmarkedet,
- at arbejde for en nyvurdering af mål og midler i arbejderbeskyttelsen og sikre et mere menneskevenligt arbejdsmiljø,
- at udbygge specialarbejderuddannelsen og efteruddannelsen samt sikre nye muligheder for omskoling,
- at fortsætte arbejdet for at sikre de forskellige lønmodtagergrupper fuld social ligestilling og samme ansættelsestryghed,
- at arbejde for reel afskaffelse af enhver form for kønsdiskrimination på arbejdsmarkedet,
- at arbejde for at kvindernes fulde ligestilling på arbejdsmarkedet sikres. De kvinder, der ønsker at indtræde eller genindtræde på arbejdsmarkedet, må gennem særlig uddannelse og genoptræning sikres mulighed herfor,
- at sikre de ældres og handicappedes særlige beskæftigelsesproblemer løst, dels ved en fortrinsret til visse stillinger inden for det offentlige område, dels gennem særlige foranstaltninger på det private arbejdsmarked. Sigtet må være, at den enkelte bevarer tilknytning til sin hidtidige arbejdsplads,
- at virke for en socialt forsvarlig fremmedarbejderpolitik,
- at forstærke arbejdet for at sikre gennemført lønmodtagernes medejendomsret og medbestemmelsesret på arbejdspladserne.

Uddannelse

De unges uddannelse bør ske efter de principper, der er nedfældet i de nye faglige grunduddannelser, som tilsigter uddannelse til alle, således at der gives smidigere muligheder for at skifte fra et erhverv til et andet. De forskellige uddannelser bør tage sigte på at skabe større faglig og menneskelig ligestilling. Der må derfor i stigende grad oprettes kurser, der omfatter alle kategorier af lønmodtagere.

Arbejdsformidlingen

Det grundlæggende princip for al arbejdsformidling må være, at den enkelte arbejdstager sikres den bedst mulige placering på arbejdsmarkedet. Derfor skal arbejdsformidlingen virke ud fra serviceprincippet både over for den enkelte arbejdstager og virksomhederne på arbejdsmarkedet.

Det må pålægges virksomhederne overfor Arbejdsformidlingen at varsle om afskedigelser og antagelser, således at en eventuel arbejdsledighedsperiode bliver så kort som mulig. Såfremt arbejdsledighedsperioden ser ud til at blive af længere varighed, har den ledige krav på særlig vejledning.

Arbejdsformidlingen bør gennem sin virksomhed bidrage til at fjerne kønsdiskrimination på arbejdsmarkedet. Der må finde en effektiv erhvervsvejledning sted, således at den enkelte får mulighed for at vurdere sine egne muligheder og begrænsninger i valg eller nyvalg af erhverv. Der må tilstræbes større mulighed for en omstillings-ydelse eller førtidspensionering for de grupper i befolkningen, der har behov herfor, og som ikke kan sikres ny passende beskæftigelse.

For at sikre arbejdernes og funktionærernes rettigheder i arbejdsledighedsforsikringen, invalideforsikringen og ulykkesforsikringen bør der i ankenævnene indføres offentlighed og mulighed for personligt fremmøde, ligesom det bør sikres, at lønmodtagerne får reel indflydelse på sagernes forberedelse og behandling.

Sikkerhed, sundhed og miljø

Der må ske en nyvurdering af såvel mål som midler inden for arbejderbeskyttelsen. Den stærke tekniske udvikling har dels skabt og dels afdækket en række hidtil ukendte farekilder og risici. Sikkerhed, sundhed og trivsel på arbejdspladserne må gå forud for hensynet til produktion og økonomi.

For at sikre større tilfredshed, sundhed og sikkerhed og for at undgå misbrug af den menneskelige arbejdskraft, må bedriftssundhedstjenesten udbygges og effektiviseres, bl. a. ved ansættelse af bedrifts- eller arbejdsledere og ved oprettelse af arbejdsmedicinske klinikker til sikring af gennemførelse af nødvendige sygdomsforebyggende foranstaltninger. Sikkerheds- og sundhedspersonellet må i ansættelses- og arbejdsforholdet sikres uafhængighed af virksomhedsledelserne. Arbejdstilsynets kontrol med arbejdspladserne skal effektiviseres.

Der bør ansættes miljøkonsulenter, som antages af fagbevægelsen og lønnes af staten. Disse skal stå til rådighed for sikkerhedsrepræsentanterne til løsning af lokale miljøproblemer. Sikkerhedsrepræsentanten skal med baggrund i arbejderbeskyttelsesloven kunne standse farlige produktionsprocesser.

Arbejdsmiljøet - som et middel til at skabe øget trivsel og større tryghed - må forbedres. Arbejdssituationen må tilpasses det enkelte menneskes forudsætninger og behov. Medicinsk, teknisk og økonomisk forskning om miljøproblemer - herunder arbejderbeskyttelse, udformning af maskiner, værktøj og arbejdssteder, nye materialers sundhedsmæssige virkninger, arbejdsstudier og -metoder, sundhedsfarer i forbindelse med skiftehold og akkordsystemers anvendelse - må intensiveres. Oplysning om og uddannelse i arbejdspladsernes farer og risici må forstærkes.

Forurening af miljø - såvel fysisk som psykisk - må forhindres gennem samfundsmæssig kontrol og gennem samordning af initiativer til forbedring af såvel det ydre som det indre miljø. Arbejdet med den ny arbejdsmiljø-lovgivning må derfor fremskyndes.

Fremmedarbejdere

Der må føres en socialt forsvarlig fremmedarbejderpolitik.

Fremmedarbejderne må sikres samme løn- og arbejdsforhold som danske arbejdere, og effektiv kontrol hermed må sikres.

Der må garanteres fremmedarbejderne betryggende sociale vilkår og gode boligforhold.

Fornøden sprogundervisning og oplysning om danske samfundsforhold må tilvejebringes.

Indvandring af fremmedarbejdere må ikke ske i et sådant omfang, at det truer danske arbejders beskæftigelse eller lønvilkår.

Videre frem i familie- og socialpolitikken

Trivsel og tryghed, forebyggelse og revalidering er målsætningen for socialdemokraternes social- og familiepolitik. Herudfra må opbygges almene foranstaltninger til sundhedsbevarelse og økonomisk sikkerhed og gives vejledning, støtte, behandling og uddannelse efter individuelt behov, og der må arbejdes aktivt for,

- at familien får mulighed for at skabe et miljø, der giver alle familiemedlemmer den tryghed, den enkelte har behov for, og som i hjemmet som institutionerne udvikler børnene til at kunne leve i et harmonisk og engageret forhold til andre mennesker,
- at skabe et nært samarbejde mellem befolkningen og de sociale organer, herunder at sprede større forståelse for familie- og socialpolitikens målsætninger,
- at socialpolitiske og socialpædagogiske opgaver løses så de, der har problemerne, får medindflydelse på foranstaltningernes udformning og aktivt kan tage del i arbejdet med afhjælpning af problemerne,
- at give den enkelte medansvar, således at løsningerne kan blive så enkle, så lidt bureaukratiske og så smidige som muligt,
- at bekæmpe passivitet og umyndiggørelse af borgerne overalt i det sociale system,
- at støtte og stimulere ansvar, medbestemmelse og aktivitet blandt dem, der skal bruge systemet,
- at alle familiemedlemmer får både formel og reel lighed.

Det sociale sikkerhedsnet

Det sociale sikringssystem må yde en hurtig og effektiv økonomisk hjælp og service i de mange kortvarige tilfælde af sygdom, ulykkestilfælde, arbejdsløshed og andre midlertidige forstyrrelser. I de tilfælde, som ikke dækkes af dagpengelovgivning, eksempelvis økonomisk tab i forbindelse med erhvervs-skift, tab af forsørger og lignende, må der være ydelser, der ikke blot sikrer mod økonomisk trang, men sikrer en rimelig levestandard og stimulerer bestræbelser på at bringe indkomstbortfaldet til ophør.

Der må overalt i landet sørges for, at der er tilstrækkelige muligheder for at få tandlægehjælp, lægelig assistance, social vejledning og hjemmehjælp.

Forebyggelse og behandling

Revalidering, behandling og omskoling må være de midler, der tages i anvendelse der, hvor de sociale vanskeligheder truer med at blive alvorlige, eksempelvis ved langvarig sygdom, ved struktur-arbejdsløshed, efter ulykkestilfælde eller i forbindelse med sindslidelser. En tidlig og dybtgående indsats kræver bl.a. en sikring af levestandarden i forbindelse med efteruddannelse og omomskoling.

Den sociale administration må tilrettelægges mere rationelt, således at ventetider og overfladisk behandling undgås og en bedre betjening af befolkningen opnås. Nært samarbejde mellem de organer, der formidler sociale ydelser, og arbejdsformidlingskontorerne, må sikres.

Omstillingsydelse, førtidspensionering og invalidepension

Hvor bestræbelserne gennem behandling, revalidering, omskoling m.v. på trods af alle anstrengelser ikke lykkes, må samfundet sikre en betryggende levestandard gennem pension.

Dette betyder, at der udover en lægelig vurdering af betingelserne for invalidepension lægges større vægt på en social vurdering i hvert enkelt tilfælde, herunder erhvervs-mulighederne. Manglende udsigt til en vellykket revalidering bør i fremtiden være afgørende for, at pension tildeles medborgere, der er udelukket fra at forsørge sig selv. Revision af fradragsreglerne, såvel ved invalidepension som ved pensionstillæg må overvejes i forbindelse med en helhedsvurdering af pensionssystemet og alle dets hjælpemuligheder. Der må lovgives om en omstillingsydelse til 55-60 årige, som har vanskeligheder ved at følge arbejdets tempo i hidtidigt arbejde eller som rammes af virksomhedslukning, rationalisering, strukturændringer o.l. Omstillingsydelse kombineres med regler for tilbud til omskoling og pligt til at tage egnet anvist arbejde.

Den tredje alder

Vore ældre medborgere må have ret til i størst muligt omfang at bestemme deres egen tilværelse. Ønsker de at besvare en tilknytning til arbejdsmarkedet, må der kunne tilbydes dem beskæftigelse på egnede vilkår. Ønsker de at trække sig tilbage, må pensionerne være tilstrækkelige til at sikre tryk og trivsel.

Det tilstræbes at gennemføre en forbedring af pensionerne gennem en værdifast tillægspension. Vore pensionssystemers forhold til beskatning og bolig-sikringsydelser må afklares.

Det må pålægges kommunerne at sikre etablering af et betryggende omsorgsarbejde, herunder dagcentre med aktiveringstilbud, og tilstrækkelige plejehjem samt beskyttede boliger.

Der bør lægges særlig vægt på etablering af beskyttede boliger og på de serviceydelser, der hjælper de ældre til så længe som muligt at trives i deres eget hjem.

Forstærket indsats ved forebyggelse af sygdom

Der må gennemføres systematisk oplysning om den risiko, folkesundheden udsættes for ved misbrug af medicin, misbrug af alkohol, narkotika, brug af tobak, manglende fysisk aktivitet og overvægt.

Adgangen til helbredsundersøgelser, også for den voksne del af befolkningen, bør udbygges. Arbejdet med at forebygge skader på arbejdspladsen skal udbygges, bl. a. ved, at der oprettes arbejdsklinikker over hele landet. Den ambulante sundhedstjeneste må styrkes og de praktiserende lægers og sygehusenes virksomhed søges samordnet.

Indenfor lægemiddelområdet må sundhedshensynet prioriteres både når det gælder fremstilling og handel med lægemidler. En kommende lægemiddelovgivning må blandt andet have til formål at begrænse misbruget af medicin.

Udbygning af sygehusvæsenet må nøje planlægges så der sikres økonomisk forsvarlige løsninger.

Ungdom

Der må sikres de unge større muligheder for at disponere over deres tilværelse, økonomisk og socialt. De unges ønsker om selvstændighed og medbestemmelse bør imødekommes, og deres følelse af magtesløshed og fremmedgjorthed modvirkes. Valgretsalderen og myndighedsalderen nedsættes til 18 år. Unge, der føler sig selvstændige, bør have mulighed for at få egen bolig. Ungdomsboliger til en rimelig pris skal ikke koncentreres i kollegier, men spredes rundt i den almindelige boligmasse. Der bør åbnes muligheder for, at ungdomskollektiver kan indtræde i lejemål. Udlejning af enkeltværelser bør omfattes af lejeloven.

Dagpasning og fritid

Små daginstitutioner, tæt placeret til børnenes boligmiljø, bør overvejes, og der bør være et varieret tilbud af muligheder til rådighed. Der skal også være betryggende muligheder for de familier, hvor forældrenes arbejdstid ikke harmonerer med daginstitutionernes normale åbningstider, og i de situationer hvor børnene er syge. Man må søge at modvirke

daginstitutionernes tendens til at etablere sig som isolerede børneverdener. De skal tværtimod integreres i samfundet og give børnene lejlighed til i videst mulig udstrækning at tage aktivt del i samfundsaktiviteterne.

Daginstitutionerne skal være børnenes og de unges og ikke samfundets løsning på de voksnes problemer. Anvisningsretten til institutionerne og den endelige afgørelse af administrative og pædagogiske spørgsmål henlægges til kommunen i samarbejde med børnenes forældre. De 11-15 åriges fritidsmuligheder trænger til nye ideer. Fritidshjemmene har svært ved at holde på dem, og en del afvigerfænomener, som vi tidligere overvejende traf i aldersgrupperne derover, er ved at vokse ned i disse aldersklasser.

Tilbuddene til de 11-15 årige bør placeres og koordineres under ét, og et nært samarbejde mellem det offentlige og de private organisationer etableres. Det skal herunder tilstræbes, at der er differentierede tilbud til rådighed i hver kommune eller hvert distrikt. Der må tages hensyn til, at mange børn i disse aldersgrupper kun har få penge til deres rådighed.

Tilsvarende må der for de unge over 15 år sikres varierede tilbud i fritidssektoren til støtte for og stabilisering af deres udvikling.

Der bør etableres samarbejdsformer mellem børnene og de unge, forældrene, pædagogerne og kommunalbestyrelsen til inden for et område at varetage børnenes og de unges interesser og skabe et for alle generationer trivselsfremmende miljø.

Handicappede

Familier, der vælger at beholde deres syge og handicappede pårørende i hjemmet, må aflastes ved, at de syge og handicappede familiemedlemmer får mulighed for ind imellem at opholde sig på et aflastningshjem. Der bør så nær som muligt sikres handicappede en normaltilværelse med retlig social og undervisningsmæssig ligestilling.

Familieplanlægning

Kvinden må selv bestemme, hvad der tjener hende bedst. Det må ud fra sundhedsmæssige synspunkter være mest betryggende, at de hidtidige illegale svangerskabsafbrydelser erstattes af lægelig forsvarlig behandling på sygehuse. Disse synspunkter er baggrunden for, at Socialdemokratiet er gået ind for fri abort.

Det bør sikres, at familieplanlægningen hviler på et holdbart økonomisk fundament, at staten iværksætter en oplysningskampagne for brug af præventive midler, der også må billiggøres mest muligt og at der søges oprettet seksualvejledningsklinikker.

Svangerskab og fødsel

Der må sikres alle kvinder ensartede orlovsmuligheder i forbindelse med graviditet og fødsel samt adoption. Mange familier ønsker deltidsarbejde for selv at kunne tage sig af børnene, medens de er små. Derfor må der sikres samme tryghed i ansættelse på deltid som på fuld tid.

Moderne retsopfattelse

Kriminalpolitik

Mange forbrydelser er socialt betingede, og kriminalpolitikken må derfor ses i sammenhæng med social- og uddannelsespolitikken.

Vurderingen af, hvad der bør være strafbart, må ske under hensyn til forholdene i det samfund, vi lever i i dag. Som en konsekvens heraf bør samfundets reaktion over for den bagatelagtige berigelseskriminalitet, mildnes, hvor der har været tale om særlige fristelsessituationer eller manglende forsigtighedsforanstaltninger. Der er derimod grund til at skærpe holdningen over for forhold, der er skadelige for helheden eller den enkelte f.eks. skatte- og afgiftsunddragelser, forurening og tilsidesættelse af arbejderbeskyttelsesregler. Socialdemokraterne vil medvirke til en fortsat forenkling af det strafferetlige sanktionssystem og til en indskrænkning af frihedsstraffenes antal og varighed. Fængsels-væsenet må reformeres med det sigte at bringe den indsatte i stand til at klare sig i samfundet. De

igangværende bestræbelser på at placere indsatte på arbejdspladser og i uddannelsesinstitutioner uden for fængslerne må støttes.

Der må gennemføres en afvikling af utidssvarende fængselsbygninger. Personalets uddannelse må forbedres. Kriminalforsorg i frihed, først og fremmest for betinget dømte og prøveløsladte, må have øgede ressourcer - både personalemæssigt, institutionsmæssigt og økonomisk - og må gradvis koordineres med den sociale forsorg.

Anvendelsen af varetægtsfængsel må begrænses mest muligt, og der må ydes fuld erstatning for frihedsberøvelse, der viser sig at være uberettiget. Herunder tab af arbejdsfortjeneste og almindelig anseelse. Formen for straffesagers behandling må moderniseres, og der må ske en styrkelse af lægdommerelementet. Forsvarerens stilling må forbedres, bl. a. ved en pligt for politiet til at efterkomme forsvarerens begæring om foretagelse af yderligere undersøgelser. Den moderne kriminalpolitik bør ikke alene koncentrere sig om lovovertræderne, men må også tage hensyn til forbrydernes ofre. Selv om ofret for en forbrydelse har krav på erstatning, er der sjældent reel mulighed for at få opfyldt dette krav, enten fordi gerningsmanden ikke kan findes eller er ude af stand til at betale erstatningen. Der bør derfor fra samfundets side drages omsorg for, at ofre for bl.a. voldsforbrydelser holdes økonomisk skadesløse.

Socialdemokraterne vil fortsætte bestræbelserne på at udbygge og forbedre samarbejdet mellem befolkningen og myndighederne først og fremmest politiet.

Økonomiske forbrydelser

De økonomiske forbrydelser, der medfører samfundsmæssige skadevirkninger, må bekæmpes, og der må så hurtigt som muligt gennemføres en lovgivning, der effektivt hindrer økonomisk udnyttelse af andres svagere stilling eller mangel på indsigt i forretningsforhold. Der må ske en skærpelse af straffelovgivningen og i forbindelse hermed en effektivisering af politiets efterforskning med en gensidig oplysningspligt mellem de offentlige kontrolmyndigheder. Men der må sættes ind over en bred front. På det civile område må der gennemføres ændringer først og fremmest i aftaleloven, købeloven og pantebrevsreglerne, således at urimelige aftaler, kontraktvilkår og forfaldbestemmelser effektivt kan tilsidesættes. Lejelovgivningen må skærpes, så den hindrer misbrug i forbindelse med udlejningsvirksomhed, der må indføres skærpede regler om udlånsvirksomhed, og der må på en række andre områder tilvejebringes øget sikkerhed mod økonomisk udnyttelse, bl. a. gennem ændringer i selskabs-, bank- og konkurslovgivningen. I tilknytning hertil må der med henblik på en styrkelse af skyldnerens stilling foretages en revision af reglerne om myndighedernes bistand til tvangsinddrivelse af penge-krav ligesom der må ske en udvidelse og udbygning af de eksisterende retshjælpsordninger.

Familie Lovgivning

Den familieretlige lovgivning må bringes i overensstemmelse med nutidens syn på familien. Ægtefæller må under ægteskabet stilles fuldstændigt lige såvel i personlig som økonomisk henseende. Det samme må gælde i tilfælde af ægteskabets opløsning, og i forhold til de fælles børn.

Familieretslovgivningen bør indrettes således, at den også tager sigte på andre samlivsformer end ægteskabet, lige som den øvrige lovgivning (boliglovgivning, sociallovgivning m.v.) bør være neutral over for familiens samlivs-former, således at enhver står frit med hensyn til valget mellem ægteskab og andre former for fællesskab.

Retshjælp og fri proces

De eksisterende retshjælpsordninger bør udbygges og forbedres gennem oprettelse af landsdækkende rådgivningskontorer, der kan samarbejde med de stedlige sociale myndigheder. Borgerne skal have mulighed for at få tilstrækkelig sagkyndig bistand også i sager, der afgøres af administrative myndigheder.

Reglerne om fri proces ved domstolene må ændres, således at alle sagsomkostninger dækkes. Det bør pålægges domstolene i civile sager at yde sagsøgte fornøden vejledning om de vigtigste procedure-regler.

Lovpligtig ansvarsforsikring

I erstatningssager er den skadelidtes erstatningskrav ofte værdiløst, fordi den, der har forvoldt skade, ikke er i stand til at betale og ikke har tegnet forsikring. Der bør derfor indføres en lovpligtig ansvarsforsikring for alle.

Kultur i en social sammenhæng

Socialdemokraternes grundsyn har altid været en klar kamp mod classesamfundets udnyttelse og uretfærdigheder, økonomisk som kulturelt.

Bedre uddannelse, større produktion og store sociale reformer har delvis nedbrudt det gamle klassemønster, men gennem lovgivning for at nå disse resultater er der skabt en ny klassesdeling, eller opdeling i »båse« eller grupper. Derved er den medmenneskelige samværsform som dannede fortidens kulturmønster delvis gået tabt. Det moderne samfund har samtidig mere og mere - bevidst eller ubevidst - sat lighedstegn mellem kunst og kultur uden erkendelse af, at menneskets forhold til medmennesket er det grundlag, kulturen hviler på.

Socialdemokraterne vil derfor arbejde for,

- at kulturpolitikken må sikre samværsformer i arbejdslivet og fritiden baseret på fællesskab, medbestemmelse og større lighed,
- at der opnås større alsidighed i den kulturelle aktivitet, så også det folkelige kulturliv og amatørvirksomheden får bedre vilkår, og så ikke-etablerede kunstnere sikres arbejdslegater til at løse enkeltopgaver,
- at lokale initiativgrupper får bedre mulighed for at igangsætte aktiviteter ud fra egne ønsker og behov,
- at der sikres den bedst mulige formidling af kunstneriske resultater, således at miljømæssige, økonomiske og geografiske skel nedbrydes for dermed at demokratisere adgangen til kulturel aktivitet,
- at både kunsten i alle dens udtryksformer og brugernes valg af kulturelle tilbud sikres uafhængighed af kommercielle og enkeltstående interesser,
- at der skabes ligelig adgang til ny produktion, så enkelte befolkningsgrupper og klasseinteresser ikke har monopol på at ytre sig,
- at både kulturstøtten og kunst- og kvalitetsbegreberne administreres ud fra bredere og mere sociale kriterier.

Radio og TV

Med den nye radiolov er der sikret bedre mulighed for at realisere kravene til de store informations- og oplevelses-medier radioen og TV.

Lovens bestemmelser om oprettelse af programudvalg på amtskommunal basis, må sikres en demokratisk sammensætning, således at de betyder en reel decentralisering både i forhold til Danmarks Radio's centrale ledelse og til provinstantenestens enkelte redaktioner. Blandt andet åbner den nye radiolov mulighed for et kabelfjernsyn der kan give mindre geografiske områder en mulighed for et kommunikationsfællesskab det hidtil ikke har været muligt at etablere. Alle befolkningsgrupper og interesser bør komme til orde i radio og TV, ikke mindst repræsentanter for det praktiske liv.

Voksenundervisningen i radio og TV må udbygges for at imødekomme det stadig større behov for uddannelse, herunder efteruddannelse og omskoling. Undervisning i radio og TV bør finansieres på linie med anden offentlig uddannelse.

Radio og TV skal fortsat underbygge musiklivet. Danmarks Radio bør have mulighed for at producere grammofonplader og kassettebånd.

For at give hele landet mulighed for at opleve Det kongelige Teaters og landsdelsscenernes produktioner, bør disse i videre udstrækning udsendes i TV.

Der bør sikres et snævert nordisk TV-samarbejde, således at seere inden for de nordiske lande kan tage hinandens programmer.

Programvirksomheden må fortsat værnes mod ensidig påvirkning fra kommercielle interesser. Reklamefinansiering af Danmarks Radio indebærer en alvorlig trussel imod udsendelsernes alsidighed og kulturelle niveau og må afvises.

TV- og radio licensen bør som et led i en administrativ forenkling indgå i statens budget og dermed opkræves som en del af statsskatten.

Teater

Det er nødvendigt at skabe fortrolighed med teatrets kunst, bl.a. ved at indføre pædagogisk dramatik i skolen. For at sikre den største smidighed med hensyn til fornyelser inden for teaterlivet og for at sikre teatrets udvikling og udbredelse som folkekunstart, skal man næppe lovbinde faste tilskud til andet end Det kongelige Teater, landsdelscenerne og et landsdækkende rejsende teater, men derimod søge at skabe så store og smidige rammebevillinger for alle andre teaterinitiativer som muligt. Der bør skabes stærkt forbedrede vilkår for børne- og ungdomsteater, gruppeteater og politisk debatteater og for teateruddannelsen. Det danske Teater, ARTE og publikumsorganisationerne bør udbygge deres samarbejde ved - gennem den landsdækkende abonnementsordning - at give et nyt publikum større mulighed for at komme i kontakt med teatret. Samtlige teatrets arbejdsmuligheder, kunstneriske og økonomiske må forbedres og sikres.

Teaterskolens virksomhed må udbygges og bør i højere grad stille mod et samarbejde med teatrene.

Musik

Et af de vigtigste områder i dansk musikliv, er uddannelsen. Der bør lægges vægt på efteruddannelse af professionelle musikere og pædagoger. Børn må, på et meget tidligt tidspunkt bl.a. i skolen, have mulighed for at udvikle den medfødte musikalske sans.

En landskoncertorganisation må oprettes til varetagelse af formidlingsarbejdet, således at den lokale udøvelse og formidling af musik, støttes mest muligt. Landsdelsorkestrene bør gives større mulighed for koncertvirksomhed overalt i landet, ligesom en landsopera må opbygges med samme målsætning.

Den bildende kunst

Den bildende kunst må bevidst anvendes i vore bygninger, offentlige som private og borgerne må gøres interesseret, så trangen og evnen til at deltage i beslutningen om kunstværkernes placering og funktion gøres levende. Der er brug for en bredt organiseret vandrestillingsinstitution, der bistår lokale initiativer og medvirker til at den bildende kunst kommer direkte ud i hjemmene.

Bøger og biblioteker

Læsernes valgmuligheder indskrænkes af forlagskoncentration, lukning af boglader, stigende bogpriser og fald i udgivelsen af skønlitteratur og billigbøger, mens markedet præges stadig stærkere af bestsellers, kioskromaner og bogklub-pakker, bl.a. på grund af sociale skævheder i rekrutteringen af forfattere.

Store befolkningsgrupper får ikke udtryk i litteraturen. Alle befolkningsgrupper bør have mulighed for at låne, købe, bruge og skrive litteratur. Ytringsmulighederne og det brede udbud af kvalitetsbøger må sikres mod kapital-koncentration og markedsmekanismerne, om nødvendigt gennem offentlig udgivelsesstøtte og bogproduktion. Miljøboglader, forfatterforlag, uafhængige producent-grupper og nye formidlingsveje bør støttes.

Støtten til bogproduktion og -formidling bør samordnes. Biblioteksafgiften til forfattere og oversættere bør udbygges og fordeles mere rimeligt. Den samlede forfatterstøtte bør reorganiseres.

Biblioteksdækningen må udbygges med flere heltidsbiblioteker, mere opsøgende bogudlån på arbejdspladser og gennem bogbusser, udvidede åbningstider når folk har fri og udbygning af folkebiblioteker som lokale »kultur-centre« med mange aktiviteter.

Film

Man må i de kommende år bestræbe sig på at decentralisere filmproduktionen og distributionen af kunstnerisk værdifulde film, der bør støttes således, at der også her kan ske en decentralisering. Den audiovisuelle uddannelse må forbedres og et samarbejde mellem kunstnerens uddannelser etableres.

Kunstnerstøtte

Statens Kunstfonds virkefelt udvides, så alle kunstarter, der gennemsyrrer menneskenes hverdag, fremmes. Fremtidige uddelinger af kunstnerstøtte og hædersgaver bør ske på en måde, der sikrer kunstnerne værdige økonomiske forhold. Hædersgaver kommer kun til udbetaling, hvis den pågældende kunstners indtægt kommer under en fastsat grænse.

Idræt

Centrale arbejdsopgaver i idrætspolitikken vil være lederuddannelsen og sikringen af de aktives medindflydelse i idrætsorganisationerne, da enhver folkelig og demokratisk ledet organisation er et bidrag til forståelse af samfundslivets problemer. Idrætspolitikken må løfte så store områder som muligt ud af kommercielle interesser og det konkurrenceræs, som i høj grad karakteriserer klublivet. I forbindelse med udbygningen af idrætsfaciliteterne bør en fornuftig planlægning sikres. Idrætsanlæg må, hvor det er muligt, opføres i forbindelse med lokaler, hvor der foregår andre former for kulturel aktivitet. Det offentlige ansvar overfor idrætten må sidestilles det øvrige fritidsområde.

Foreninger

For at få demokratiet til at fungere på tilfredsstillende måde og for at sikre, at børn og unge så tidligt som muligt gøres fortrolige med demokratiet som livsform, bør der ydes tilskud til børne- og ungdomsorganisationer herunder det politiske ungdomsarbejde. Der skal udarbejdes en selvstændig lov om fritidsvirksomhed for børn og unge, byggende på landsorganisationerne, der alle bør have lige vilkår. Loven må udformes på en sådan måde, at den lader sig forene med organisationernes målsætning og struktur, men samtidig forenkler det administrative arbejde.

Folkekirken - folkets kirke

Da et væsentligt flertal af det danske folk fortsat tilslutter sig folkekirken, betragter Socialdemokraterne det som en selvfølge, at folkekirkens forbindelse med staten opretholdes, derved at folketinget er kirkens øverste lovgivende instans. Socialdemokraterne ønsker denne linie bevaret, fordi den i størst mulig udstrækning sikrer staten mod kirkelig pression og samtidig grundfæster folkekirkens frihed og rummelighed. Socialdemokraterne anser en yderligere decentralisering af den kirkelige administration for nødvendig og vil derfor virke for øget indflydelse til menighedsrådene, så hovedansvaret for det kirkelige liv hviler på dem, der bor i det enkelte sogn. Der må tillægges de folkevalgte kirkelige råd fuldt økonomisk ansvar inden for de rammer, det kommunale fællesskab muliggør.

Skattereformen må føres videre

Det danske samfund har siden slutningen af 2. verdenskrig gennemløbet en voldsom udvikling med en kraftig stigning i levestandarden. Et led heri og en forudsætning for fremgangen har været gennemførelsen af en række reformer især indenfor det sociale område, sundhedsvæsen, undervisning og en udbygning af de offentlige ydelser. Udviklingen har derfor været karakteriseret af en stærk vækst i beskatningen. Udbygningen af de offentlige ydelser bør fortsættes, men under hensyntagen til, at der også bliver plads til en rimelig stigning i det private forbrug.

Det er en væsentlig forudsætning for at få befolkningen til at slutte op om en fortsat udvikling af velfærdssamfundet, at skatterne opkræves på en socialt retfærdig måde, og at skattesystemet er enkelt og forståeligt. Skattesystemet må derfor fortsat forbedres. Den offentlige sektors indtægter udgør efterhånden ca. halvdelen af nationalindkomsten, og personbeskatningen udgør ca. 55 pct. af den samlede beskatning. Vort indkomstskattesystem er efterhånden blevet overbelastet. En aflastning kan kun i begrænset omfang opnås gennem en omlægning fra indkomstskat over til andre skatteformer. Det må derfor nødvendigvis blive en hovedopgave i vor skattepolitik at reformere selve indkomstskatten, hvor progressionen i dag rammer for hårdt ind på mellemindkomsterne, og hvor merindkomst beskattes for hårdt. Aflastningen bør ske bl. a. ved en forlængelse af proportionalstrækket, hvorved de fleste skatteydere vil opnå en lempeligere beskatning af merindkomst, bl. a. ved overarbejde. Samtidig vil det medføre en tiltrængt forenkling af selve kildeskatten. Også de mange fradrag komplicerer i høj grad beskatningen og vanskeliggør gennemførelsen af en forenklet og let forståelig kildeskat. Hertil kommer, at fradragene fortrinsvis kommer de bedre stillede til gode. Derfor bør fradragene formindskes mest muligt. Sigtet bør være, at man i videst mulig udstrækning når frem til at beskatte den personlige bruttoindkomst. Dette vil også give mulighed for en nedsættelse af trækprocenterne. Det er socialdemokraternes opfattelse, at der i særlig grad bør sættes ind således,

- at kildeskatten yderligere forenkles gennem en forlængelse af proportionalstrækket, hvor trækprocenten er den samme hele vejen uanset ændringer i indkomsten op og ned,
- at restskat under 2000 kroner overføres til det følgende års kildeskattetræk,
- at der indføres kuponskat for obligationer,
- at sambeskatningen søges helt ophævet,
- at skattefradragene beskæres, herunder fradrag for renteudgifter af privat gæld. Begrænsningen af rentefradraget må ske gradvist over en årrække,
- at de fradrag, der bevares, omformes til fradrag i skatten,
- at der i forbindelse med forlængelsen af proportionalstrækket sker en yderligere regulering i skatteskalaen,
- at personfradraget ændres til et fradrag i skatten, hvilket muliggør en lempelse i beskatningen for de laveste indtægter,
- at der søges gennemført en enklere beskatning af pensioner og sociale ydelser,
- at der sker en bedre samordning af skat og sociale ydelser,
- at det igangsættes samarbejde mellem skattemyndighederne og momsmyndighederne udbygges bl. a. gennem en fælles virksomhedskontrol for at sikre en mere effektiv skatteligning og skattekontrol,
- at samarbejdet med kommunerne om en effektivisering af skatteligningen og skattekontrollen udbygges,
- at adgangen til at fradrage repræsentationsudgifter begrænses og at kontrollen med disse udgifter væsentlig skærpes,
- at adgangen til afskrivning ikke kan benyttes til at bringe den skattepligtige indtægt ned under den til privatforbruget svarende indtægt,
- at der gennemføres pligt for pengeinstitutterne til en årlig indberetning om rentetilskrivninger,
- at der tilstræbes en forenkling og begrænsning af selvangivelsen. På længere sigt bør indtægt, som allerede er registreret hos skattemyndighederne, ikke selvangives,
- at formueskatten sættes op især for større formuer,
- at der gennemføres en forhøjelse af selskabsskatten, der er lav i Danmark. Forhøjelsen skal også omfatte de erhvervs-mæssige selvejende institutioner, ligesom sparekasserne bør inddrages under beskatningen.

Det er socialdemokraternes opfattelse, at den progressive statsindkomstskat bør bevares. Progressionen i statsindkomstskatten afbalancerer afgifternes tendens til at vende den tunge ende nedad.

Indkomstkatten var ved sin fremkomst et stort fremskridt og har været en forudsætning for, at man i tidens løb har kunnet gennemføre de store sociale og samfundsmæssige reformer på en socialt afbalanceret måde.

Også fremover vil indkomstkatten være et nødvendigt led i vort samlede skattesystem, men med stigningen i indkomstkatten er de ulemper, der trods alt knytter sig til denne i dens nuværende udformning, trådt mere i forgrunden. Det er derfor nødvendigt at aflaste indkomstkatten, at forbedre og forenkle den og at øge indsatsen mod legal og illegal skatteunddragelse. Ingen enkelt skatteform kan alene klare det moderne samfunds store skattebehov. Indkomstkatten alene kan det ikke, og moms og afgifter alene kan det heller ikke uden at blive overspillet. Der må nødvendigvis arbejdes med et flerstrengt system. Men systemet skal til stadighed tilpasses, så vi opnår den rette balance. Vi erkender, at forbrugsbeskatning og arbejdsgiverafgifter til en vis grad kan aflaste indkomstbeskatningen, men hovedopgaven må være at gennemføre den nødvendige reform af selve indkomstkattesystemet. Dette må blive en af de væsentlige politiske opgaver i den kommende tid.

Slutning

Det første spørgsmål, mange sikkert vil stille efter at have læst dette program, er: hvad koster så det? Hertil er for det første at svare, at der er nogle reformer, der er så oplagt nødvendige ud fra almindelig samfundsmæssig solidaritetsfølelse, at de må gennemføres, når der er politisk mulighed for det. Som et godt eksempel herpå kan nævnes dagpengereformen, der er med til at slette urimelige skel blandt danske lønmodtagere. Men i øvrigt er spørgsmålet om omkostningerne et naturligt spørgsmål med den højde skatterne har nået.

Derfor må det understreges, at udgiftskrævende reformer kan virkeliggøres,

- enten i takt med voksende økonomisk bæreevne,
- eller ved at afløse tidligere ordninger, der som følge af den tekniske, økonomiske eller sociale udvikling ikke mere opfylder den oprindelige målsætning,
- eller i kraft af en ændring i befolkningens vurdering af forholdet mellem værdien af et voksende individuelt forbrug og forbedring af de goder samfundet stiller til rådighed.

Socialdemokraterne vil prioritere reformerne i den rækkefølge, der giver det stærkeste bidrag til et samfund med mere frihed, større lighed, øget indflydelse og flere muligheder for den enkelte.